

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת בא, תשע"ד
מספר 1050

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְּנֵי וְבָנֵי-בְנֵיךָ"

נתן אביעזר

מהו נס? התשובה הנפוצה היא שנס הוא מאורע על-טבעי, סטייה מחוקי הטבע. חוקי הטבע קובעים את תפקודו של העולם הפיזי בזמנים 'רגילים', אבל לעתים בנסיבות מיוחדות מחליט הקב"ה לחרוג זמנית מחוקי הטבע, ואז מתרחש אירוע ניסי. כאן נטען כי התפיסה הרווחת הזו אינה עולה בקנה אחד עם הכתוב בתנ"ך. כדי להדגים את הדבר נדון בנס מפורסם.

"נס פורים" הוא הנס שהציל את היהודים מגזרותיו הזדוניות של המן, כפי שמתואר במגילת אסתר. המגילה מספרת כיצד ניצלה אסתר את מעמדה כמלכה להפיל את המן הרשע מגדולתו ולבטל את הגזרות הרצחניות שגזר על היהודים. האם יש אירועים במגילה שניתן להגדירם על-טבעיים? האם יופייה הבלתי-רגיל של אסתר הוא תופעה על-טבעית? האם יש דבר על-טבעי בבחירתה למלכה על-ידי המלך שלא ידע על מוצאה היהודי?

הפרק השישי במגילה מתאר את השתלשלות האירועים שתחילתה כאשר נדדה שנת המלך באחד הלילות. האם יש משהו על-טבעי בנדודי השינה של המלך? האין זה מן הדברים שקורים לפעמים לכל אחד מאתנו? כאשר המלך אינו מסוגל להירדם, הוא מבקש שיקראו לפניו מתוך ספר דברי הימים של ממלכתו. האם בזה יש עניין על-טבעי כלשהו? ברור לגמרי שכל האירועים המתוארים במגילת אסתר התרחשו על פי חוקי הטבע. מהי אפוא כוונת הביטוי "נס פורים"? הנס הוא בתזמון האירועים ולא בטיב האירועים. עם ישראל ניצל מידיו של המן מכיוון שכל אחד מהאירועים המתוארים במגילת אסתר התרחש בדיוק בזמן הדרוש. זהו נס פורים.

כתוב בתלמוד: "אמר רבי יצחק, אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין".¹ ההשגחה האלוקית בעולם מתרחשת באופן "סמוי מן העין", כלומר לפי חוקי הטבע. נסים מתרחשים, בעיות באות על פתרונן, והכול "סמוי מן העין".

הנסים המתוארים בתנ"ך שאכן יש בהם חריגה מחוקי הטבע התרחשו כולם בצנעה, בלי עדים, למעט אותם האנשים שהיו נשואי האירוע הניסי. ניקח לדוגמה את הנסים המפורסמים שחולל אלישע הנביא. אחד מהם, הנקרא "נס השמן", התרחש כאשר נחלץ הנביא לעזרתה של אלמנה במצוקה. האלמנה הענייה פנתה אל הנביא וביקשה להציל אותה מנושיה, המבקשים למכור את שני בניה לעבדים משום שאין ביכולתה לשלם את חובותיה.² כאשר שמע אלישע כי

* פרופ' נתן אביעזר, פרופסור לפיזיקה באוניברסיטת בר אילן, ומחבר הספרים: "בראשית ברא" ו"אמונה בעידן המדע".

¹ בבא מציעא מב.

² מל"ב ד: א-ז.

לא למנה אין דבר בביתה למעט כד שמן אחד, הורה לה לשאול מכל שכניה כדים ריקים רבים ככל שתוכל לקבל ולמלא אותם בשמן מתוך הכד שברשותה. האלמנה עשתה כדברי הנביא, ובדרך נס התמלאו כל הכלים שאספה מהשמן שיצקה מהכד היחיד שלה. היא מכרה את השמן הרב והצליחה לשלם את כל חובותיה ולהסיר את איום העבדות מעל בניה.

הנקודה העיקרית לענייננו היא ההוראה שנתן אלישע לאלמנה לפני שהתחילה למזוג את השמן: "וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֵּלֶת בְּעֶדְךָ וּבְעֶד-פְּנֵיךָ".³ הוראה משונה זו באה להבטיח כי איש לא יהיה נוכח בנס למעט האלמנה עצמה ובניה שעזרו על ידה. הכול היה "סמוי מן העין".

ישנה עוד נקודה מעניינת: מדוע נעשה הנס על-ידי השמן דווקא? מדוע הטריח אלישע את האלמנה לבקש כלים מכל שכניה, למזוג כדים על גבי כדים של שמן ואחר-כך לצאת ולמכור את השמן? מדוע לא סיפק לה בדרך נס מטבעות כסף או זהב, למשל? התשובה היא שברשות האלמנה הייתה כמות מסוימת של שמן, והעובדה שמכרה שמן לא נראתה בעיני הסביבה תופעה ניסית. אבל אילו הופיעה האלמנה הענייה לפתע כשבידיה מטבעות זהב או כסף, היה הנס בולט לעין כול.

כיוצא בזה ניתן לנתח נסים אחרים המתוארים בתנ"ך, אך העיקר ברור: מטרתו של הנס האלוקי להשיג תוצאה מסוימת ולא להרשים את הצופים בפעולות מופלאים. לכן התנ"ך מצניע ככל האפשר את ההיבטים העל-טבעיים של הנסים. אבל מלבד הנס הנסתר, "הסמוי מן העין", קיים סוג אחר של נס: לעתים דווקא הצגת הנס לעיני כול היא התכלית, דהיינו כל מטרת הנס היא להציג ברבים את כוחו וגדולתו של הקב"ה. במקרה כזה למרכיב הפומביות של הנס חשיבות עליונה.

הנס הפומבי המפורסם ביותר הוא ללא ספק ההתמודדות בין אליהו הנביא לנביאי הבעל. אליהו רוצה להוכיח לבני ישראל שהבעל אינו אלא אליל שנעדר כל יכולת, ואילו הקב"ה, אלוקי ישראל, הוא כול-יכול. לשם כך הוא מציע עימות פומבי בינו ובין נביאי הבעל, שבו יונח פר כקרבן על גבי עצים בלא שתוצת בהם אש. כל צד יקרא לאלוקיו לחולל נס ולהוריד אש מהשמים להצית את העצים וכך לשרוף את הקרבן. התנ"ך מתאר בפירוט רב כיצד אליהו לועג לנביאי הבעל על אזלת ידו של אלוהיהם בהורדת האש.⁴ וכשמגיע תורו של אליהו לפנות לאלוקיו, הוא מתפלל בדומייה לקב"ה ונענה בנס רב-רושם, המשכנע את כל הנוכחים בגדלותו ובעצמתו של אלוקי ישראל. מטרתו של נס זה להראות לבני ישראל כמה הזויה וחסרת ערך היא הנהייה אחרי עבודת הבעל, וכדי להשיג מטרה זו הייתה חשיבות רבה לפומביות הנס.

דוגמה נוספת לנס פומבי היא עשר המכות, שסיומן בפרשתנו, "בא", שהונחתו על המצרים ערב צאתם של בני ישראל ממצרים. מה הייתה מטרת עשר המכות? סדרת הנסים הדרמטית הזו הייתה לא להשמיד את העם המצרי או להענישו, שהרי לשם כך די במכה אחת, אלא כפי שנאמר בתורה:

1. "בַּעֲבוּר תִּדַע פִּי אֵין פְּמִנִי בְּכָל-הָאָרֶץ...בַּעֲבוּר הָרְאִתְךָ אֶת-כַּחֲוֵי וְלִמְעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל-הָאָרֶץ"⁵
  2. "וְלִמְעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְיָן-בְּנֵיךָ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת-אֶתְנִי אֲשֶׁר-שָׁמְתִי בָם"⁶
- במילים אלו התורה מסבירה שעשר המכות נועדו להאדיר את שמו של הקב"ה בעיני בני ישראל ובעיני העולם כולו. ועל-מנת להשיג מטרה זו אין נסי המכות נסתרים אלא גלויים ופומביים. לפי הרמב"ם, האמונה בקיום נסים היא אחד מעיקרי האמונה בקב"ה.⁷ והרב משה פיינשטיין מדגיש⁸ שאדם מחויב לפעול בהשתדלותו ולא לסמוך על הנס, אולם אלוקים תמיד משגיח על עולמו בנסים סמויים, בהשגחה כללית ובהשגחה פרטית.

³ שם ד:ד.

⁴ מל"א יח:יט-לט.

⁵ שמי' ט:יד-טז.

⁶ שם י:ב.

⁷ מורה הנבוכים ב:כה.

⁸ אגרות משה, אורח חיים, חלק ב, תשובה קיא.